

are Christians, then understanding the tenets of the Holy Trinity should contribute its share of Ukrainian assistance to build a new and better society and the state, to which all citizens.

Keywords: canon, dogma, society, state, socio-political, church, morality, citizens change.

3.3. Лілія КОМПАНІЄЦЬ. Історичні нитки ідеї реінкарнації.

Актуальність. У ході історії проблема конфлікту, жорстких меж між релігійними традиціями, культурами тією чи іншою мірою стояла завжди. Особливо гостро вона актуалізувалася в ключові моменти історії, приводила нерідко до агресії, кровопролиття. Видатні мислителі різних часів намагалися подолати «бар'єри», побудовані в свідомості людей, представників світської і релігійних культур, обґрунтувати універсальність релігійних істин, продемонструвати єдине древо духовного знання людських цивілізацій.

Знаки релігійних істин проглядалися протягом епох. До них належить й ідея реінкарнації, яка із століття в століття транслює про безсмертя людської душі, її вічні «зльоти» і «повернення». Прихильники ідеї реінкарнації відзначають, що вчення про реінкарнацію виникає кожного разу з новою силою на стиках цивілізацій, коли інституційний елемент в релігії стає ослабленим, в часи виникнення необхідності нової хвилі натхненності культури. Християнський світ не дав відповіді на поставлене ще гностиками питання про причини виникнення зла. Шукаючий розум змушений шукати відповіді на вічні питання буття.

Метою статті є осмислення історичних шляхів ідеї реінкарнації (втілення) в контексті християнської релігійної традиції.

Древо історико-релігійної ретроспективи. Лінію актуалізації в епоху християнства історичної ланки ідеї реінкарнації-воскресіння підхоплює та ілюструє вектор споглядання тисячолітніх шляхів розвитку і трансляції історії ідей. На спадкоємний зв'язок релігійних ідей нам вказують місти, історики релігій, етнологи. Коріння древа традиції, існуючої в єдиній зв'язці ідеї реінкарнації (втілення) і воскресіння, ведуть свій початок із Стародавнього Єгипту. Як пише Е. Ренан, ідея втіленого розуму, що прийняв кінцеву форму, належить єгиптянам. Починаючи від глибинних пластів давнини до появи герметичних текстів, єгиптяни транслювали ідею втіленого Бога (Ренан Э. Христианская Церковь. – М., 1991. – С.41). За їх теорії, в цілях творення і творіння Бог велить. Його слово втілюється у вигляді богів, які інкарнують сумірно з потребами світу.

Подальші шляхи трансляції теми інкарнації відводять нас в уявлення іудеїв, що перейняли секрети у єгиптян, одягнені в ідею воскресіння мертвих, в уявлення про посмертне існування людини після руйнування тіла. Іудеї вірили, що воскреснути можуть тільки праведні ізраїльтяни. Інші вважали, що судимі будуть тільки грішники, решта ж воскресне. Увага та інтерес релігійної свідомості кружляли навколо обговорення місця воскресіння і питання: в яких

тілах воно відбудеться? З даного питання позиції розійшлися. На думку одних, воскресіння відбудеться по «сю» сторону дійсності, на Землі. Інші ж вважали його можливим виключно в раю. Відповідно до цього і тіла тих, що воскресли, будуть або земними, або ж перетворяться в духовні. Промені віри в реінкарнацію пробиваються в словах: «Ти випробував нас, Боже, переплавив нас, як срібло. Ти ввів нас в мережу, поклав нам на стегна, посадив людину на главу нашу. Ми увійшли у вогонь і в воду, і Ти вивів нас на свободу» (Пс. 65: 10-11). Ті ж мотиви в дзеркальному вигляді подасть і вбере в себе християнська думка.

Поряд з темою воскресіння мертвих в іудейській свідомості ідея реінкарнації ритмічно пульсувала у вигляді теми кругообігу душ. Так, історик Йосип Флавій писав про уявлення, поширені в ті часи: тіла людей смертні, але душі вічні. Чисті душі продовжують жити на небесах, а з часом їх знову втілюють у земне існування, наділяють безгрішними тілами. Синхронно поширеним віруванням у перевтілення, ідею реінкарнації транлював єврейський містицизм. У книзі «Зогар» рабин Симон бен Іохан писав про трансміграції. Всі душі підкоряються цьому закону. Людям не дано знати помислів Бога по відношенню до них, чому і як їх судять протягом усього ланцюга життів. Основне завдання душ повернутися до Бога, увійти в абсолютну субстанцію, в джерело, від якого вони походять. Вони будуть перевтілюватися до тих пір, поки не досягнуть стану духовної досконалості, возз'єднання з Найвищим (Крэнстон С. Революция: новые горизонты в науке и религии. – М., 2001. – С. 348). Поряд з цим іудейські містики і гностики транлювали духовний підхід до воскресіння. На думку останніх, воскресіння символізує духовне пробудження, котре триває протягом усього життя.

В іудаїзмі тема воскресіння розширила свої горизонти, трансформувалася в мотив вічного повернення, який відображений в книзі Екклесіаста: «Що було, те й буде; і що робилося, те й буде робитися, і немає нічого нового під сонцем» (Еккл. 1: 9). Остання вростає в свідомість віруючого у вигляді постійного повернення до вихідної точки в житті, символізує колообіг, замкнутий «в кільце», кожен з яких завершується в аналізі прожитого, молитві і покаянні («тшува» означає «відповідь», «повернення»), очищенні перед наступним витком життя.

Стягуючи воедино всі нитки трансляції ідеї реінкарнації, що існували за часів виникнення і розвитку християнства, в поле зору потрапляють гностики, яких вважали натхненниками первісного християнства. Це були високоосвічені, заможні люди з числа перших християн. Апостола Павла зараховують до їх числа. На зорі християнства гностицизм був широко поширений. Нарівні з монтанізмом він був «порятунком для християнства», тому що саме завдяки йому останнє проявилось як життєздатна релігійна система, що увібрала в себе культ і таїнства античності (Ренан Э. Христианская Церковь. - М., 1991. - С. 81). Як писав Е. Ренан, перша

християнська археологія була просякнута гностицизмом. Від «чистого» християнства не залишилося жодних відбитків (Там само. – С.88). Рух гностиків не мав храмів, не був церковним. Його представники посилалися на писання самих апостолів і їх учнів. У часи встановлення православ'я він був підданий гонінням. Внаслідок цього християни-гностики пішли в тінь.

Ідея реінкарнації становить скелет поглядів представників гностицизму, «вростає» в розуміння ними воскресіння. Так, маркіоніти вважали, що тіла не воскресають. Воскресінню підлягають виключно душі істинних християн, які отримують повторне існування. Душі людей відмінні, тому їх розвиток досягається виключно шляхом безлічі переселень (Там само. – С.191). У контексті ідеї божественного втілення Філострат написав роман «Подорож бога серед людей» (Там само. – С. 229). Валентіане мислили воскресіння як те, що з ними вже було. Карпократ, якого зараховували до магів, вважав, що душі періодично втілюються. Якщо душі не вдалося досягти чогось у першій спробі, вона отримує другу. Якщо за нею борг щодо злочинів, то вона знову закликається назад. Вона буде втілюватися до тих пір, поки не випробує всякий рід життя і дії (Тертуліан. О душе. – СПб, 2006. – С. 103-104).

Багато представників гностицизму визнавали Ісуса втіленням Еоном. Фахівець у сфері латинської та грецької мов Дж. Мід у своїй праці «Фрагменти забутої віри» відзначає, що весь гностицизм ґрунтувався на законі вічного повернення Всесвіту та індивідуальної душі. Він вчив передіснуванню і перевтіленню. Його адепти строго дотримувалися закону причини і наслідку (Крэнстон С. Перевоплощение: новые горизонты в науке и религии. – С. 269 – 270). Як наслідок, ці погляди в тому чи іншому вигляді перекочували в християнські уявлення. Фахівці з середньовіччя відзначають, що доктрина реінкарнації була широко поширена по всій Європі, її дотримувалися сотні тисяч християн. Однак це вчення разом з її «носіями» стерли церковні війни та переслідування інквізиції (Там само. – С. 272-273).

Якщо пильніше придивитися до поглядів представників даної течії, то перед нами відкриється строката картина, основу якої складають лінії і штрихи ідеї реінкарнації. Так, космогонія християнського гностика Василида вибудована на алегоричному описі боротьби між добром і злом. Добро уособлює верховний бог Абрахам, який розвивається в сім досконалостей, за допомогою яких створює світ, що знаходиться під гнітом необхідності, що породила добро і зло. Разом з Іеговою боги керують світом. Щоб припинити чвари богів, верховний Владика посилає старшого з еонів з дорученням звільнити людей від влади деміургів. Інакше кажучи, йдеться про вектор ідеї реінкарнації, божественне втілення. В уявленнях Василида в точному сенсі слова Nous не втілюється. Він привернув до себе особистість Ісуса в момент хрещення аж до настання пристрастей (Ренан Э. Христианская Церковь. - С. 92).

Василид вчив про перевтілення. Якщо душа грішна, то вона отримує в покарання ще одне життя. Загрозу Бога покарати дітей за гріхи батьків до

третього і четвертого покоління Василид трактував у контексті ідеї реінкарнації. На його думку, Бог не може карати невинних дітей, але гріхи людей переслідують їх протягом трьох-чотирьох втілень. Вибрані є мандрівниками в цьому світі. Вони спокутують гріхи минулих життів героїчно, за допомогою мучеництва, інші ж люди очищаються як доведеться. Послідовники Василида також дотримувалися позиції, що «Бог карає неслухняних в третьому і четвертому коліні» (Климент Александрийский. Строматы. Электронный ресурс).

Валентин заперечував воскресіння тіл. Порятунок може знайти тільки душа. У Євангелії Петра (записаного за ідеями олександрійської теософії) йдеться про можливість здійснення духовного воскресіння: «Коли ви попрете ногами одяг цнотливості, коли два з'єднаються в одне, коли зовнішнє уподібниться внутрішньому...» (Ренан Э. Христианская Церковь. – С. 104). Інакше кажучи, в кінці часів тіло одухотвориться, людина стане чистим духом, а «шкіряні ризи», в які був одягнений Адам, будуть не потрібні.

Продовжує вектор наступності релігійних ідей і, зокрема, реінкарнації корпус текстів «Pistis Sophia». У минулому столітті була знайдена колекція гностичних манускриптів «Pistis Sophia», яка вразила академічний світ. Назва вченими переводилася як «віра – мудрість», «знання – мудрість». Текст гностичних манускриптів транслював перевтілення як форму порятунку. У них мова не йде про ознаки очікуваного кінця світу (головного догмату ортодоксальних християн) найранніших часів, а вислови євангельського вчення тлумачаться в контексті ідеї перевтілення. Як приклад, описуються подробиці того, як Ісус привів до інкарнації душі Івана Хрестителя й учнів. Перш ніж Єлизавета прийняла душу Івана, Спаситель кинув у неї силу, щоб низхідний міг проповідувати і приготувати шлях Христа. Але втілення Івана випереджає оповідання про те, як Спаситель знайшов душу Іллі в Зонах Сфери. Взавши її, він відніс до Діви Світла, яка передала її Архонтам. Останні кинули душу пророка в черево Єлизавети. Цим епізодом пояснює Ісус свої слова «він є Ілля». Христос сказав: «Повернув назад Іллю, пославши його в тіло Івана Хрестителя. Решту патріархів і праведних з часів Адама донині я направив через Діву Світла в тіла, які будуть тілами праведників, тих, хто знайдуть таїнства, увійдуть і успадкують царство Світла» (Крэнстон С. Перевоплощение: новые горизонты в науке и в религии. – С. 271-271). Звертаючись до учнів, Христос вказує на страждання, які вони зазнали в різних місцях у різних своїх перетвореннях, коли «переливалися» в різні тіла. Тепер, після пройденого шляху вони отримали очисні тасмниці і стали світлом очищеним. Саме тому вони стануть царями у царстві світла. Коли ви вийдете з тіл і досягнете місця Архонтів, то побачите, що Вони будуть охоплені соромом, бо ви «осад їх речовини», який став світлом очищеним більш їх усіх. І тоді ви побачите Місця великих Невидимих, поки не ввійдете в місця царства.

У бесіді з учнями Ісус пояснює їм процес творення і сходження душ людей, худоби, плазунів, звірів, який відбувається у вищих сферах буття, після чого останні низпосилаються в людський світ. Отже, дух обманний виводить душу з Місць Архонтів Середини і веде до судячої Диви Світла, яка перевіряє її. Виявивши, що душа грішна, вона кидає в неї силу світла для її виправлення, для тіла і відчуттів. Після цього Діва Світла запечатує душу і передає її Служителю, який кидає її в тіло, гідне гріхів, які душа здійснювала в попередніх втіленнях. Спаситель сказав: «І воістину я кажу вам: вона не відпустить цю душу з її обмінів тіла до тих пір, поки вона не віддасть своє останнє коло». Пропорційно гріхам душі кидають у тіла. Ісус вказує, що Він приніс у світ таємниці, які розв'язують всі пута зла і всі печатки, що зв'язали душу, ті, які роблять її вільною, звільняють від Архонтів, тягнуть її навіки в царство її Отця, першого її виходу.

Фрагменти гностичних текстів містять пояснення Христа своїм учням наслідків гріхів колишніх життів у новому. Якщо людина проклинала інших, то в майбутньому втіленні її душа буде страждати. Зарозумілість може привести до втілення в тіло каліки, викликаючи презирство у інших. Христос вчив, що у кожного пороку є свій наслідок. Перед кожною інкарнацією багато душ п'ють з річки забуття. Саме тому вони не пам'ятають колишні свої інкарнації. У писанні гностиків відтворений діалог учня Іоанна з Ісусом, в якому перший задає питання щодо грішника, який знайшов таїнства Світла. Чи зможе така людина спастися? Спаситель відповів, що якщо така людина припинила грішити і творити зло, то успадкує Скарбницю Світла. Інше питання Івана стосувалося праведника, що не грішив, але й не знайшов таїнств Світла. Іван запитує: чи може врятуватися в такому випадку людина? Ісус відповів, що така людина не п'є з вод забуття. Їй дають випити чашу мудрих думок, в якій міститься розсудливість. Після цього таку душу втілюють в тіло, яке не може спати і забувати. Здобута розсудливість стане бичем для неї, буде ставити перед нею питання про таїнства світла доти, поки людина не знайде їх за рішенням Диви Світла. Тоді вона успадкує назавжди Світло. Христос повідав учням, що кінцева мета настільки висока, що відсутність гріхів не допоможе її досягненню. Вирішальною ланкою виступає знання таїнств. «Амін, Амін, кажу вам: навіть якщо праведник не вчинив жодного гріха, його ніяк не можна взяти в царство Світла, тому що на ньому немає знаку царства таїнств» (Там само).

Марія Магдалина, ведучи бесіду з Христом, запитала: «Господи, якщо душі приходять у світ в безлічі кіл і нехтують отриманням таїнств, сподіваючись, що прийшовши у світ в будь-якому іншому колі, вони їх отримають, чи не будуть вони тоді в небезпеці зазнати невдачі в отриманні таїнств?» Христос відповів всім людям: «Прагніть до того, щоб отримати таїнства Світла в цей час лих і увійти в Царство Світла». Спаситель попереджає, що існує тимчасове обмеження для досягнення духовної досконалості, бо коли «набереться число скоєних душ, я закрию врата Світла і

ніхто з того часу не увійде до них, не отримає [нове втілення], бо буде досягнуто число скоєних душ, заради яких виник всесвіт». Саме тоді настане час очисного вогню.

У вченні гностиків – це не кінець світу, тому що світи, так само як і душі, перевтілюються (Там само. - С. 272-273). Інакше кажучи, у міру розкручування сюжетної лінії перед нами відкривається вектор еволюції душ за допомогою реінкарнації, можливість їхнього сходження по сходинах буття.

Як невеликий відступ зазначимо, що на ключове питання: чому така безневинна ідея була піддана гонінню, викоріненню, проф. Г. Макгрегор відповідає, що це вчення дозволяє віруючим обійтися без «встановлених, постулюємих аспектів християнського шляху...», тому що в теорії перевтілення основну роль грає воля людини, свобода вибору самій творити свою долю. Церква може надавати допомогу людям, але доля залежить тільки від самої людини. Небагато хто з високопоставлених членів духовенства можуть дозволити собі відмовитися від влади (Там само. – С. 274). На думку проф. Г. Макрегора, знання християнським світом того, що ідея перевтілення була життєздатною альтернативою у християнській церкві, дало б можливість розширити їх уявлення про скарбниці християнської культури.

Завдяки знайденим манускриптам науковий світ отримав можливість переосмислити, відкрити нові перспективи у відповіді на питання, зазначені в писаннях. Сьогодні вчені подібно раннім християнам сприймають ці тексти як істотну альтернативу тому, що дає ортодоксальна християнська традиція. Знову спливають питання: Як потрібно розуміти воскресіння? Що спільного в християнстві та інших світових релігіях? Чи можливо вважати перевтілення вченням, якому вчив Христос?

Висновки. Підсумовуючи сказане, складно не відзначити лінію спадкоємного зв'язку релігійних ідей і, зокрема, смислів ідеї реінкарнації (втілення), які перетікають від тексту до тексту, релігійної культури до культури. Транслюючись грецькою думкою, зазнають метаморфози, вливаються в християнські догмати. Ми йдемо слідом за вченими, які стверджують, що народний іудаїзм в християнстві був замінений метафізикою, яка ввбрала в себе єгипетську теологію та грецьку філософію. На християнське віровчення зробили величезний вплив розумові прийоми античної думки. Вся історія його становлення представляється як історія асиміляції античної спадщини. Без розумових традицій античності християнська теологія в первинних формах свого виникнення і розвитку була б неможлива.

А н о т а ц і ї

В своїй статті «Історичні нитки ідеї реінкарнації» Компанієць Л. В. висвітлює лінію спадкоємного зв'язку релігійних ідей і, зокрема, смислів ідеї реінкарнації (втілення), які перетікають від тексту до тексту, релігійної культури до культури. Транслюючись грецькою думкою, ідея реінкарнації зазнає метаморфози,

вливається в християнські догмати. Вивчення історії релігійних ідей свідчить, що ідея перевтілення була життєздатною альтернативою у християнській церкві.

Ключові слова: реінкарнація, гностики, історія ідей, воскресіння, уявлення.

In the article Kompaniets Liliya Viktorivna Historical threads the idea of reincarnation. In the study, the author illuminates the theme line of successive communication of religious ideas and, in particular, the idea of reincarnation meanings (incarnation) that flow from text to text, religious culture to culture. Translating Greek thought, the idea of reincarnation is undergoing a metamorphosis, joins the Christian dogmas. Studying the history of religious ideas reveals that the idea of reincarnation was a viable alternative in the Christian church.

Keywords: reincarnation, the Gnostics, the history of ideas, the resurrection, the submission.